

OĞUZ TEKİN
Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş

Prof. Dr. OĞUZ TEKİN Koç Üniversitesi Arkeoloji ve Sanat Tarihi Bölümü öğretim üyesi ve aynı zamanda Suna & Inan Kiraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Merkezi Direktörü'dür. Türkiye'deki müze ve özel koleksiyonlardaki sikkelerin ve ticari ağırlıkların yayımlanmasını öngören *Sylloge Nummorum Graecorum* ve *Corpus Ponderum Antiquorum et Islamicorum* projelerinin de editörü olan Tekin'in bu alanda yayımlanmış çok sayıda çalışması bulunmaktadır.

İletişim Yayınları 1313 • Tarih Dizisi 47
ISBN-13: 978-975-05-0592-8
© 2008 İletişim Yayıncılık A.Ş. / 1. BASIM
1-12. BASKI 2008-2018, İstanbul
13. BASKI 2019, İstanbul

EDITÖR Mustafa Bayka

KAPAK Suat Aysu

ÖN KAPAK FOTOĞRAFI Süvari, tunç heykelcik, Güney İtalya (M.Ö. 6. yüzyıl)

ARKA KAPAK FOTOĞRAFI Hoplit, tunç heykelcik, Korinthos (M.Ö. 6. yüzyılın sonu)

UYGULAMA Hüsnü Abbas

DÜZELTİ Aliye Erol Özdzibay

BASKI Ayhan Matbaası · SERTİFİKA NO. 22749

Mahmutbey Mahallesi, 2622 Sokak, No: 6/31 Bağcılar 34218 İstanbul

Tel: 212.445 32 38 • Faks: 212.445 05 63

CILT Güven Mücellit · SERTİFİKA NO. 11935

Mahmutbey Mahallesi, Deve Kaldırım Caddesi, Gelincik Sokak,

Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 40387

Binbirdirek Meydanı Sokak, İletişim Han 3, Fatih 34122 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

OĞUZ TEKİN

Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş

GÖZDEN GEÇİRİLMİŐ YENİ BASKI

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	15
TEŞEKKÜR.....	17
ON ÜÇÜNCÜ BASKIYA ÖNSÖZ.....	18
<i>GİRİŞ</i>	
ESKİ YUNAN VE ROMA TARİHİNİN KAYNAKLARI.....	19
Kaynakların niteliği.....	19
Antik Çağ yazarları ve eserleri.....	21
<i>BİRİNCİ KISIM</i>	
<i>ESKİ YUNAN TARİHİ</i>	35
<i>BİRİNCİ BÖLÜM</i>	
Ege Dünyası'nın Tarihi Coğrafyası	37
Ege sözcüğünün kökeni.....	37
Ege dünyasının sınırları.....	37
Girit.....	38
Anakara (Kıta) Yunanistanı.....	38
Anadolu.....	39
<i>İKİNCİ BÖLÜM</i>	
Tarihöncesi Dönem'de Ege Dünyası	43
Genel durum.....	43
Girit.....	43
Anakara (Kıta) Yunanistanı.....	44
Türkiye Trakyası ve Anadolu.....	44

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Tunç Çağları	46
Ege Dünyasında İlk Tunç Çağı (M.Ö. 3. binyıl).....	46
Ege Dünyası ve Anadolu'da Orta ve Geç Tunç Çağları (M.Ö. 2. binyıl).....	47
<i>Girit</i>	47
<i>Anakara (Kıta) Yunanistanı</i>	51
<i>Anadolu</i>	56

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Homeros Öncesi Dönemden Arkaik Çağ'ın Sonuna Kadar	59
Ege ve Dor göçleri.....	59
Karanlık Çağ / Yunan Ortaçağı.....	61
Yunan alfabesinin ortaya çıkışı.....	62
Batı Anadolu kent-devletleri ve Lydia Krallığı.....	63
Kent-devletlerinin kuruluşu.....	64
Meclisler, magistratlar ve yurttaşlar.....	69
Kolonizasyon Dönemi ve koloniler.....	72
Tiranlar.....	80
Yeni toplum düzenine doğru.....	81
Drakon.....	82
Solon.....	82
Kleisthenes ve Atina'da demokrasinin kurulması.....	85
Sikkenin icadı ve yayılımı.....	89
Batı ve Güney Anadolu'da kurulan uygarlıklar.....	92

BEŞİNCİ BÖLÜM

Pers - Yunan Savaşları	97
Persler.....	97
Ionia kent-devletlerinin ayaklanması.....	102
Pers-Yunan savaşları başlıyor: Marathon Savaşı.....	103
Artemision ve Thermopylai Savaşları.....	104
Salamis Deniz Savaşı.....	105
Plataia ve Mykale Savaşları.....	105
Delos Deniz Birliği.....	106
Eurymedon Savaşı.....	107
Yunanların Doğu Akdeniz seferi ve Kallias Barışı.....	108

ALTINCI BÖLÜM

Peloponnesos Savaşı	110
Savaşın nedeni.....	110
Savaşın başlaması.....	111
Arkhidamos Savaşı.....	111
Nikias Barışı.....	113
Sicilya seferi.....	113
Lysandros'un Notion Zaferi.....	114
Arginussai Savaşı.....	114
Aigospotamoi Savaşı.....	114

YEDİNCİ BÖLÜM

Peloponnesos Savaşı'ndan Sonra	116
Satrap Kyros'un başarısız ayaklanması.....	116
Korinthos Savaşı.....	118
İkinci Deniz Birliği.....	120
Thebai kent-devletinin yükselişi.....	120
Kartaca'nın Güney İtalya ve Sicilya seferi.....	121
Batı Anadolu'da bir ittifak.....	121

SEKİZİNCİ BÖLÜM

Makedon Egemenliği ve Hellenistik Çağ	123
Makedonya.....	123
II. Philippos.....	123
Kutsal Savaş.....	125
Khaironeia Savaşı.....	126
Korinthos Birliği.....	126
Büyük İskender ve Doğu seferi.....	127
<i>Anadolu'ya geçiş</i>	128
<i>Lydia'da</i>	129
<i>İonia'da</i>	129
<i>Karia'da</i>	130
<i>Lykia'da</i>	132
<i>Pamphylia'da</i>	132
<i>Pisidia'da</i>	133
<i>Phrygia'da</i>	134
<i>Galatia'dan Kilikia'ya</i>	134
<i>Issos Savaşı</i>	136
<i>Gaugamela Savaşı</i>	138
Büyük İskender İmparatorluğu'nun yapısı ve niteliği.....	139

Büyük İskender'den sonra: İskender'in ardılları (<i>Diadokhos</i> 'lar).....	141
Triparadeisos'taki devlet konseyi.....	144
Gaza Savaşı.....	144
İskender'in ardıllarının egemenlik mücadelesi.....	145
Ipsos Savaşı.....	148
Korupedion Savaşı.....	149

DOKUZUNCU BÖLÜM

Anadolu'da Kurulan Hellenistik Krallıklar.....	151
Pergamon Krallığı.....	151
Bithynia Krallığı.....	157
Pontos Krallığı.....	159
Kappadokia Krallığı.....	164
Armenia Krallığı.....	174
Kommagene Krallığı.....	175
Hellenistik krallıkların son bulması.....	175
ESKİ YUNAN TARİHİ İÇİN KRONOLOJİ CETVELİ.....	177

İKİNCİ KISIM

<i>Eski ROMA TARİHİ</i>.....	179
-------------------------------------	------------

BİRİNCİ BÖLÜM

İtalya.....	181
İtalya'nın coğrafyası.....	181
İtalya'nın erken kültürleri.....	184
Roma'nın Latinlerce iskânı.....	185
Etrüsklerin gelişi ve Etruria'daki egemenlikleri.....	185

İKİNCİ BÖLÜM

Etrüsk Hakimiyeti ve Krallık Dönemi.....	188
Etrüsklerin Roma'daki hakimiyeti ve Krallık yönetiminin kurulması.....	188
Roma'da Etrüsk egemenliğinin sonu ve Cumhuriyet yönetimine geçiş.....	189
Roma'nın kuruluş efsanesi.....	190
Krallık döneminde sosyal düzen ve devlet idaresi.....	192

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Cumhuriyet Dönemi	194
Cumhuriyet idaresinin kurulması, yönetim şekli ve kurumları.....	194
On İki Levha Kanunları.....	197
Roma'nın İtalya'da yayılmaya başlaması ve Samnit Savaşları.....	199
Kartaca Savaşları.....	201
Roma'nın Makedon Krallığı ile savaşı.....	204
Roma ve Seleukos Kralı III. Antiokhos arasındaki savaş.....	206
Gracchus kardeşlerin reformları.....	207
Marius'un askeri başarıları ve ordu reformu.....	209
Müttefikler savaşı.....	211
Mithradates Savaşları.....	211
<i>Dictator</i> Sulla ve reformları.....	213
Pompeius.....	215
Caesar ve Birinci <i>Triumvir</i> lik.....	216
İkinci <i>Triumvir</i> lik.....	218
Octavianus, Antonius ve Kleopatra'ya karşı.....	220

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

İmparatorluk - <i>Principatus</i> Dönemi	222
Iulius-Claudius hanedanı.....	222
Augustus (M.Ö. 27-M.S. 14).....	222
Tiberius (M.S. 14-37).....	227
Caligula (M.S. 37-41).....	230
Claudius (M.S. 41-54).....	233
Nero (M.S. 54-68).....	236
Dört imparatorlar yılı.....	239
Galba (M.S. Haziran 68-Ocak 69).....	239
Otho (M.S. Ocak-Nisan 69).....	239
Vitellius (M.S. Nisan-Aralık 69).....	240
Flavius hanedanı.....	240
Vespasianus (M.S. 69-79).....	240
Titus (M.S. 79-81).....	242
Domitianus (M.S. 81-96).....	244
Evlat edinilen imparatorlar dönemi ve Antoninus'lar hanedanı.....	246
Nerva (M.S. 96-98).....	246
Traianus (M.S. 98-117).....	247
Hadrianus (M.S. 117-138).....	250
Antoninus Pius (M.S. 138-161).....	254
Marcus Aurelius (M.S. 161-180) ve Lucius Verus (M.S. 161-169).....	255
Commodus (M.S. 180-193).....	257

Hanedan üyesi olmayan imparatorlar	260
<i>Pertinax (M.S. 193)</i>	260
<i>Didius Iulianus (M.S. 193)</i>	261
<i>Pescennius Niger (M.S. 193-194)</i>	262
<i>Clodius Albinus (M.S. 195-197)</i>	263
Severus hanedanı	263
<i>Septimius Severus (M.S. 193-211)</i>	263
<i>Caracalla (M.S. 211-217) ve Geta (M.S. 211)</i>	267
{ <i>Macrinus (M.S. 217-218)</i> }.....	269
{ <i>Diadumenianus (M.S. 218)</i> }.....	270
<i>Elagabalus (M.S. 218-222)</i>	270
<i>Severus Alexander (M.S. 222-235)</i>	272
Asker imparatorlar veya askeri anarşi dönemi	273
<i>Maximinus Thrax (M.S. 235-238)</i> <i>(M.S. 238: I. Gordianus, II. Gordianus, Pupienus, Balbinus)</i>	273
<i>III. Gordianus (M.S. 238-244)</i>	274
<i>I. Philippus (M.S. 244-249)</i>	275
<i>Traianus Decius (M.S. 249-251)</i>	276
<i>Trebonianus Gallus (M.S. 251-253)</i>	277
<i>Aemilianus (M.S. 253)</i>	278
<i>Valerianus (M.S. 253-260)</i>	278
<i>Gallienus (M.S. 253-268)</i>	279
<i>Postumus (M.S. 260-268)</i>	281
<i>II. Claudius (M.S. 268-270)</i>	281
<i>Quintillus (M.S. 270)</i>	282
<i>Aurelianus (M.S. 270-275)</i>	282
<i>Tacitus (M.S. 275-276)</i>	283
<i>Florianus (M.S. 276)</i>	284
<i>Probus (M.S. 276-282)</i>	285
<i>Carus (M.S. 282-283)</i>	285
<i>Carinus (M.S. 283-285)</i>	286
<i>Numerianus (M.S. 283-284)</i>	286

BEŞİNCİ BÖLÜM

İmparatorluk - Dominatus Dönemi	288
<i>Tetrarkhia'ya doğru</i>	288
<i>Diocletianus (M.S. 284-305)</i>	288
<i>Maximianus (M.S. 286-305 ve 307-308)</i>	291
<i>Carausius (M.S. 286 / 7-293)</i>	292
<i>I. Constantius Chlorus (M.S. 305-306)</i>	293
<i>Galerius (M.S. 305-311)</i>	293
<i>II. Severus (M.S. 306-307)</i>	294

<i>Maxentius (M.S. 306-312)</i>	294
<i>Licinius (M.S. 308-324)</i>	295
<i>Maximinus Daia (M.S. 310-313)</i>	295
Constantinus hanedanı ve tetrarkhia'nın son bulması	296
<i>I. Constantinus (M.S. 307-337)</i>	296
<i>II. Constantinus (M.S. 337-340)</i>	300
<i>Constans (M.S. 337-350)</i>	300
<i>II. Constantius (M.S. 337-361)</i>	301
<i>Magnentius (M.S. 350-353)</i>	301
<i>Iulianus (M.S. 361-363)</i>	302
<i>Iovianus (M.S. 363-364)</i>	303
Valentinianus hanedanı	303
<i>I. Valentinianus (M.S. 364-375)</i>	303
<i>Valens (M.S. 364-378)</i>	304
<i>Gratianus (M.S. 367-383)</i>	304
<i>II. Valentinianus (M.S. 375-392)</i>	305
Theodosius hanedanı	305
<i>I. Theodosius (M.S. 379-395)</i>	305
ALTINCI BÖLÜM	
Bölünen İmparatorluk	307
Batı Roma imparatorları.....	307
Doğu Roma imparatorları.....	308
ESKİ ROMA TARİHİ İÇİN KRONOLOJİ CETVELİ	311
ROMA İMPARATORLARI LİSTESİ	313
SÖZLÜK	317
HARİTA VE RESİMLERİN LİSTESİ	331
KAYNAKÇA	335
KİŞİ VE YER ADLARI DİZİNİ	343

ÇERÇEVE YAZILAR LİSTESİ

BİRİNCİ KISIM

Eski Yunan Tarihi

DOĞA FİLOZOFLARI VE FELSEFE.....	66
KOLONİ NASIL KURULUR?.....	78
YÖNETİM BİÇİMLERİ.....	88
SARDEİS: PERS SATRAPLIK MERKEZİ.....	99
KRAL YOLU.....	101
PERS HANEDANLARI: AKHAIMENİDLER, PARTHLAR, SASANİLER.....	102
PERİKLES.....	107
ESKİ YUNAN TANRI VE TANRIÇALARI.....	108
TRAGEDYA VE KOMEDYA.....	112
SOFİSTLER.....	115
SOKRATES.....	117
MİTOLOJİDE KAHRAMANLAR.....	119
PAZAR YERLERİ VE PAZAR DENETÇİLERİ.....	122
PLATON (EFLATUN).....	124
ARİSTOTELES.....	127
İSKENDER LAHDİ.....	137
BÜYÜK İSKENDER SİKKELERİ.....	140
PTOLEMAİOSLAR VE ANADOLU'DAKİ EGEMENLİĞİ.....	142
SELEUKOSLAR VE ANADOLU'DAKİ EGEMENLİĞİ.....	146
TRAKYA VE LYSİMAKHOS.....	148

TRAKYALI OZAN ORPHEUS	150
PERGAMON KRALLARI LİSTESİ	152
PERGAMON ZEUS SUNAÇI	154
SAĞLIK MERKEZLERİ: <i>ASKLEPIEION</i> 'LAR	156
PONTOS KRALLARI LİSTESİ	159
DÜNYANIN YEDİ HARİKASI	163
KAPPADOKIA KRALLARI LİSTESİ	165
EĞİTİM VE SPOR	172

İKİNCİ KISIM

Eski Roma Tarihi

LUCRETIA'NIN KAÇIRILIŞI	189
ROMA RAKAMLARI	197
BAŞLICA ROMA MAGİSTRATLARI	198
ROMA MECLİSLERİ	204
<i>MUNICIPIUM</i>	207
ROMA YOLLARI VE SU KEMERLERİ	210
KÖLE AYAKLANMALARI VE SPARTACUS	214
ROMA TAKVİMİ	218
<i>CIVITAS LIBERA</i> : ÖZGÜR KENT	220
ROMA EYALETLERİ	221
<i>PAX ROMANA</i>	224
ANADOLU'DA ROMA İMPARATOR KÜLTÜ	226
BATI ANADOLU DEPREMİ	230
ANTİK ÇAĞ'DA TRAKYA	232
PATARA YOL KILAVUZ ANITI: <i>STADIASMUS PATARENSIS</i>	235
SENECA	238
COLOSSEUM	242
ESKİÇAĞ'DAN BİR KANAL PROJESİ: SAPANCA GÖLÜ'NÜN MARMARA DENİZİ'NE BAĞLANMASI	250
GLADYATÖRLER	260
KADINLAR HANEDANI	266
CARACALLA'NIN YURTTAŞLIK YASASI: <i>CONSTITUTIO ANTONINIANA</i>	268
ROMA SİKKELERİ	270
SUNAKLAR VE KURBAN TÖRENLERİ	287
ROMA İMPARATORLUĞU'NUN YENİ BAŞKENTİ: CONSTANTINOPOLIS	299

ÖNSÖZ

Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş adını taşıyan bu kitap, yaklaşık 3500 yıllık bir dönemi kapsamaktadır. Bu dönemin ilk basamağını, Ege coğrafyasında daha sonra kurulacak olan büyük uygarlıkların da beşiği olarak kabul edilen Girit oluşturmaktadır. Kendine özgü bir karakteri olan bu güçlü uygarlık, bir süre sonra –hâlâ tam olarak bilinmeyen bir nedenle– yok olup gitti. Yunanistan (o dönem için Hellas) ise Ege'nin en güçlü ülkesi olarak kaldı. Kuzeyden, belki Transkafkasya'dan gelen Hint-Avrupalı bir halk, M.Ö. 1600 civarında Yunanistan'da büyük bir uygarlık meydana getirmişti. Akhalar ya da Mikenler olarak bilinen bu halk, Eski Yunanca konuşuyordu. Bu uygarlığın ömrü Girit'tekinden de kısa oldu; öyle ki daha M.Ö. 2. binyıl bitmeden tarihten silindi. M.Ö. 1. binyıla geçildiğinde ise her şey yeniden oluşmaya başlamıştı. Eski Yunan dünyası M.Ö. 2. binyıldan kalan monarşik idare sisteminden hemen kurtulamadı. Krallar, tiranlar derken meclisin üstünlüğüne dayalı idare sistemi her yerde benimsenmeye başladı; demokrasi dışında bir rejim kabul görmedi. *Polis* denen kent-devleti modeli, Eski Yunan kültürünün odağını oluşturuyordu. Büyük İskender sonrasında ise monarşik yapıdaki Hellenistik krallıkların ortaya çıktığını görüyoruz. M.Ö. 1. binyılın içerisinde bu krallıklar Roma Devleti tarafından birer birer ortadan kaldırıldı.

Zamanla Akdeniz İmparatorluğuna dönüşmüş olan Roma'nın kendisi de dış güçlerin baskısına fazla dayanamadı. Batı Roma'nın M.S. 476'da son bulmasıyla, imparatorluğun doğu yarısı varlığını ve Akdeniz coğrafyasındaki egemenliğini sürdürmeye devam etti. Fakat biz, kitabımızı M.S. 476 ile

sınırladık; klasik Roma anlayışından, inancından, mimarisinden ve de yaşam biçiminden bir hayli farklı bir yapıda olduğundan dolayı çok sonraları modern tarihçiler tarafından “Bizans” olarak adlandırılan Doğu Roma İmparatorluğu’nu kitaba dahil etmedik.

Eski Yunan ve Roma Tarihi’ni bir arada ele alan bu hacimde bir kitap Türkiye’de ilk kez yayımlanmaktadır. Ancak, Eski Yunan ve Roma tarihlerini ayrı ayrı ele alan kitapların sayısı da birkaçı geçmez. Bu durumda, yeni araştırmalar ve yayınların ışığı altında Eski Yunan ve Roma tarihini kapsayan bir kitabın yazılmasının yararı açıktı. Fakat yine de kitabı, iddiadan uzak bir “Giriş” ya da “El Kitabı” niteliğinde tutmak istedik. Kitap, üç yıllık yoğun bir çalışma sonunda ve özellikle 1990’lı yıllardan sonra yayımlanmış kitaplardan yararlanılarak hazırlandı. Bu, söz konusu tarihten önceki Türkçe ve yabancı dildeki temel eserlere başvurulmadığı anlamına gelmemelidir. Bu arada şunu da belirtmeliyim ki, özellikle Türk okurların yakından tanıdığı A.M. Mansel’in *Ege ve Yunan Tarihi* (1971), H. Demircioğlu’nun *Roma Tarihi, I : Cumhuriyet* (1953), S. Atlan’ın *Roma Tarihi’nin Anahatları I: Cumhuriyet* (1970) ve O. Akşit’in *Roma İmparatorluk Tarihi* (1985) kitapları hâlâ önemlerini korumaktadırlar.

Kitap iki kısımdan oluşmaktadır: “Eski Yunan Tarihi” ve “Eski Roma Tarihi”. Metnin içine yer yer çerçeve yazılar konularak, ele alınan konunun desteklenmesi veya siyasal tarih dışındaki kültürel unsurlara da dikkatin çekilmesi amaçlanmıştır. Siyasal ve kültürel olaylar, haritalar ve görsel malzeme ile desteklenmiştir. Kitabın sonuna geniş bir “Kaynakça” konarak, Eski Yunan ve Roma dünyasını daha geniş bir perspektiften okumak isteyenlerin istifadesine sunulmuştur.

Kitapta kullanılan kişi adları ile coğrafi adların yazımında, kelimenin Eski Yunanca veya Latince formuna uygun biçimlerinin kullanılmasına özen gösterilmiştir. Ancak, Türkçe’de yerleşmiş olan bazı yer adlarında (örneğin, Atina, Tesalya, Makedonya, Trakya) bundan kaçınılmıştır. Eski Yunanca adlarda karşımıza çıkan –ou, her zaman “u” olarak yazılmıştır; örneğin Thoukydides yerine Thukydidides, *boule* yerine *bule*, *gerousia* yerine *gerusia*, Trapezous yerine Trapezus gibi.

Yararlı olması dileğiyle...

O ĞUZ TEKİN
Teşvikiye, 8 Nisan 2008

TEŞEKKÜR

Üç yıllık yoğun bir çalışmanın ürünü olan elinizdeki kitapta pek çok kişinin katkısı bulunmaktadır. Ayrıca, Yüksek Lisans ve Doktora öğrencilerine yönelik yapılan Eskiçağ seminerlerinde öğrencilerin sunumları ve sunumlar üzerine yapılan tartışmalar da elinizdeki kitabın kurgulanmasında dikkate alındı. Kitabın taslağı ortaya çıktıktan sonra ise aşağıda adları yazılı kişiler tarafından okundu; düzeltmeler yapıldı ve gözden kaçan hatalardan olabildiğince arındırıldı. Bu nedenle Prof. Dr. Ahmet Vedat Çelgin başta olmak üzere, Prof. Dr. Bedia Demiriş, Prof. Dr. Hamdi Şahin, Doç. Dr. Aliye Erol Özdizbay, Yrd. Doç. Dr. Gürkan Ergin, Mustafa Bayka, Yrd. Doç. Dr. İnci Türkoğlu, Araş. Gör. Dr. Oğuz Yarlıtaş ve Dr. Arif Yacı'ya kitaba yaptıkları katkılardan dolayı en içten teşekkürlerimi sunuyorum. Eğer bu kitap “bir işe yarayacaksa”, bu, yukarıda adlarını saydığım kişiler sayesinde.

ON ÜÇÜNCÜ BASKIYA ÖNSÖZ

Elinizdeki kitabın ilk baskısı 2008 yılı Nisan ayı sonunda yapıldı ve altı ay sonra, Kasım ayı başında tükendi. Bu durum, bu içerikte bir kitaba olan ihtiyacı ve talebi gösterdiği gibi, yazarı olarak beni de gururlandırmıştır. Her yıl kitabın yeni baskısı yapılmış ve önceki baskılarda gözden kaçan bazı hatalar yeni baskılarda düzeltilmiştir. Elinizdeki kitap, 2018 yılında yapılan 12. baskının gözden geçirildikten sonra yayımlanmış son halidir. Bu yıl itibariyle (2019) 11. yılını geride bıraktığımız *Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş* kitabının neredeyse her yıl güncellenerek ve gözden geçirilerek yapılan yeni baskıları, sadece konuya olan ilgiyle açıklanamaz kuşkusuz; bunda, kitabın, ülkemizin pek çok üniversitesinde ders kitabı olarak okutulmasının rolü daha büyüktür. Bu nedenle, kitabın yazarı olarak öğrencilerimizin ve kitabı tavsiye eden öğretim üyelerinin öneri ve eleştirilerini iletmelerinden büyük bir memnuniyet duyacağımı da belirtmek isterim. Kitabın içeriğine gösterdiğimiz özen ve çabanın, Türkiye Bilimler Akademisi (TÜBA) tarafından “2011 Yılı Üniversite Ders Kitapları Telif Eser Ödülü”ne layık görülmesi de ayrı bir gurur vesilesi olmuştur.

OÇUZ TEKİN
ogtekin@ku.edu.tr

ESKİ YUNAN VE ROMA TARİHİNİN KAYNAKLARI

Kaynakların niteliği

Öncelikle şunu belirtmeliyiz ki ister Eski Yunan tarihi, ister Eski Roma tarihi için olsun kaynaklar çok çeşitlidir ve yalnızca yazınsal (edebi) nitelikli eserlerle sınırlı değildir. Örneğin, arkeoloji çok önemli bir veri kaynağı sunmaktadır bizlere. Antik Çağ'dan günümüze ulaşan yerleşim yerlerinde yürütülen arkeolojik kazılardan ve yüzey araştırmalarından elde edilen veriler, ilgilendiğimiz dönemlerin tarihsel ve kültürel kaynağını oluştururlar. Keza arkeolojik kazılarda bulunan veya müzelerde yer alan sikkeler ve yazıtlar (numismatik ve epigrafik kaynaklar) ile papirüsler de önemli bilgi kaynaklarımız arasındadır. Kuşkusuz Eski Yunanca ve Latince dışındaki yazılı kaynaklar da (Aramice veya başka dillerde yazılmış eserler) Yunan ve Roma dünyasına dışarıdan bakışı yansıtacağından göz ardı edilmemesi gereken kaynaklardır.

Antik yazarların eserlerinin günümüz Batı dillerine çevirilerinin çeşitli edisyonları bulunmaktadır (ör. *LOEB* serisi). Sikkeler için belli başlı kataloglar arasında *British Museum Catalogues* (= *BMC*), *Sylloge Nummorum Graecorum* (= *SNG*), *Roman Provincial Coins* (= *RPC*) ve *Roman Imperial Coinage* (= *RIC*) sayılabilir. Yazıtların bir araya getirildiği katalog veya corpusların belli başlıları arasında *Inscriptiones Graecae* (= *IG*), *Corpus Inscriptionum Latinarum* (= *CIL*), *Supplementum Epigraphicum Graecum* (= *SEG*), *Tituli Asiae Minoris* (= *TAM*), *Monumenta Asiae Minoris Antiqua* (= *MAMA*) ve *Inschriften*

griechischer Städte aus Kleinasien (= *IK*) bulunmaktadır. Kuşkusuz gerek sikkeler gerekse yazıtlar münferit monografiler olarak da yayımlanmaktadır.

Eski Yunan ve Roma Tarihi için modern Batı dillerinde yazılmış temel başvuru eserleri giderek çoğalmaktadır ve bunların önemli bir kısmı kitabın sonundaki Bibliyografya'da verilmiştir. Ancak, burada, bunlardan birkaçının adını vurgulamamız gerekmektedir. İlk önce 1839'da August Friedrich von Pauly tarafından yayımlanmaya başlanan ve onun ölümünden uzun süre sonra da, 1890'dan itibaren, Georg Wissowa tarafından devam ettirilen *Pauly-Wissowa Realencyclopädie der classischen Altertumswissenschaft* (= *RE* veya *PW*) adlı ansiklopedi, "Eski Yunan-Roma tarihi ve kültürü" için çok önemli bir başvuru eseridir. Wissowa'nın ölümünden sonra da çeşitli bilimadamları ansiklopediyi tamamlamaya çalışmışlar ve sonunda ansiklopedi 1978'de tamamlanabilmiş, 1980'de de dizin cildi yayımlanmıştır. Oldukça geniş hacimli olan ve çok sayıda ciltten oluşan ansiklopedinin hacmi 1964 – 1975 yılları arasında küçültülerek *Der Kleine Pauly* (= *DKP*) adı altında bu kez 5 cilt olarak yayımlandı. Ancak, yapılan yeni yayınlar ve çalışmalar nedeniyle güncellenmesi düşünüldüğünden, 1996-2003 yılları arasında H. Cancik, H. Schneider ve M. Landfester'in editörlüğünde *Der Neue Pauly Enzyklopädie der Antike* (= *DNP*) adıyla 18 cilt olarak yeniden yayımlandı. 2006 yılında ansiklopedinin İngilizce edisyonu Brill Yayınevi tarafından eklerle birlikte 20 cilt olarak yayımlandı (*Brill's New Pauly. Encyclopaedia of the Ancient World*).

Bir başka ansiklopedi ise İngiltere'deki Oxford Üniversitesi tarafından ilk kez 1949'da ve tek cilt olarak yayımlanan *Oxford Classical Dictionary*'dir. 1970'de N.G.L. Hammond ve H.H. Scullard, 1996'da S. Hornblower ve A. Spawford tarafından editörlüğü yapılarak yeniden yayımlanan ansiklopedi, "Eski Yunan-Roma tarihi ve kültürü" için önemli başvuru eserleri arasında bulunmaktadır.

Cambridge Üniversitesi tarafından yayımlanan *Cambridge Ancient History* (= *CAH*) ise en erken devirlerden M.S. 600'e kadar olan zaman dilimini kapsayan, kronolojik ve tematik olarak düzenlenmiş bir başvuru eseridir. İlk kez 1924-1939 yılları arasında yayımlanan eserin yeni edisyonu 1970'li yılların başında yayımlanmaya başlanmıştır. Yeni edisyon 14 cildin yanı sıra levha ciltlerinden (*The Plates Volumes*) oluşmaktadır.

"Roma Dünyasının Yükselişi ve Çöküşü" olarak çevirebileceğimiz *Aufstieg und Niedergang der römischen Welt* (= *ANRW*), 1972 yılında yayımlanmaya başlanmıştır; Roma dünyasını ele alan ve esas olarak üç kısımdan oluşan bir başvuru eseridir: I. Roma'nın kuruluşundan Cumhuriyet döneminin sonuna, II. *Principatus* (İmparatorluk) Dönemi, III. Geç Antik Çağ. Her bir kısımda altı

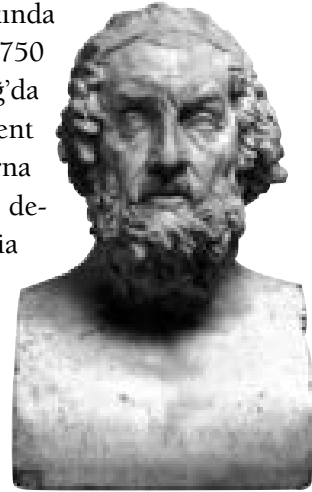
bölüm bulunmaktadır. Bunlar, 1. Siyasi Tarih, 2. Hukuk, 3. Din, 4. Dil ve Edebiyat, 5. Felsefe ve Bilim, 6. Sanat. Temel başvuru eserleri arasında gösterilen eserin başlığı her ne kadar Almanca ise de, içerdiği yazıların çoğu Almanca, İngilizce ve Fransızca'dır. Çok sayıda cildinin yayımlanmış olduğu ANRW ciltlerinin yayımı halen devam etmektedir. Söz konusu eser, her ne kadar Roma dünyası ile ilişkili görünse de, Eski Yunan kent devletlerinin Roma İmparatorluğu Dönemi'ndeki sosyal ve kültürel tarihleriyle bu kentlerin Roma ile olan ilişkileri de ele alındığından Eski Yunan dünyası için de önemlidir.

Antik kaynakların ve modern eserlerin çeşitliliğine ilişkin bu açıklamaları yaptıktan sonra tarihsel rekonstrüksiyon için çok önemli bir yer tutan belli başlı antik yazarlara ve onların eserlerine geçebiliriz.

Aşağıda, yaşadıkları döneme göre kronolojik olarak sıralanmış yazarlar ve eserleri yer almaktadır. Eserlerini Eski Yunanca veya Latince yazmış olmalarına göre bir sınıflandırma yapılmamış ancak her yazar ele alınırken bu durum belirtilmiştir.

Antik Çağ yazarları ve eserleri

Homeros (M.Ö. 8. yüzyıl): Eski Yunan tarihi hakkındaki en eski kaynağımız (tarihsel kaynak olduğu konusundaki kuşkuları gözardı etmeden) Homeros'tur. Kuşkusuz Homeros'un yaşadığı dönemde tarih konusunda anlatılanlar mitolojik ya da destansı olmaktan öteye gidememektedir. *Epos* adını taşıyan kahramanlık destanı, Batı Anadolu'da gelişmiştir. Bu türün bilinen en iyi temsilcisi kör bir ozan (*rhapsodos*) olduğu söylenen Homeros'tur. Homeros'un yaşamı hakkında fazla bir şey bilinmemesine karşın, onun M.Ö. 750 yılları civarında yaşadığı kabul edilir. Antik Çağ'da Homeros'un yurdu olduğunu iddia eden yedi kent vardır ki bunlar arasında en güçlü iki aday Smyrna (Eski İzmir) ve Khios'tur (Sakız Adası). Bugüne değin en fazla benimsenen görüş ise, ozanın Ionia bölgesinde yaşadığı ve Smyrnalı olduğudur. *İlyada (Ilias)* ile *Odyseia* adlı iki kahramanlık destanının yaratıcısı olarak Homeros gösterilir. Homeros'a mal edilen destanlar ağızdan ağıza, kulaktan kulağa dolaşarak, sonunda *Arkhon* Solon ve Tiran Peisistratos zamanında (M.Ö. 6. yüzyıl) yazılı hale getirilmiştir. Sonradan (İs-

Resim 1. Homeros.